

NATIONAL
GEOGRAPHIC

REISGIDS

berlijn

Berlijn

NATIONAL
GEOGRAPHIC REISGIDS

Berlijn

NATIONAL
GEOGRAPHIC REISGIDS

Berlijn

Damien Simonis

Fotografie: Pierre Adenis

Inhoud

Hoe deze gids te gebruiken 6-7 Over de auteurs en de fotograaf 8

Berlijn 51-232 Reislewijzer 233-264

Register 265-269 Illustratieverantwoording 270-271

Geschiedenis en cultuur 9

Het huidige Berlijn 10-21

Geschiedenis van Berlijn 22-37

Eten en drinken 38-39

Kunst 40-50

Unter den Linden en Potsdamer Platz 51

Inleiding en kaart 52-53

Wandeling over de Wilhelmstrasse en door het Alte Regierungsviertel 70-73

Thema: De Berlijnse Muur, toen en nu 78-79

Centraal-Berlijn 81

Inleiding en kaart 82-83

Wandeling door rood Berlijn 100-101

Thema: De Berlijnse joodse gemeenschap, toen en nu 112-113

Andere bezienswaardigheden in Centraal-Berlijn 114

Tiergarten en omgeving 115

Inleiding en kaart 116-117

Thema: De schok van het nieuwe 122-123

Charlottenburg 133

Inleiding en kaarten 134-135

Wandeling: Kuieren langs de Ku'damm 138-139

Thema: De stralende kerstlichtjes van Berlijn 146-147

Prenzlauer Berg, Friedrichshain en Berlijn-Oost 155

Inleiding en kaart 156-157

Wandeling door Prenzlauer Berg 158-159

Thema: Modestad Berlijn 164-165

Van Schöneberg tot Kreuzberg 173

Inleiding en kaart 174-175

Thema: Mooie Marlene 180-181

Spandau, Dahlem en het westen van Berlijn 187

Inleiding en kaart 188-189

Thema: Het vreemde verhaal van Rudolf Hess 194-195

Uitstapjes buiten Berlijn 207

Inleiding en kaart 208-209

Autoroute door het merengebied van Mecklenburg 216-217

Reislewijzer 233

Uw reis plannen 234

Vervoer naar Berlijn 236

Vervoer in Berlijn 237

Praktische tips 237

Hotels en restaurants 241

Winkelen 256

Uitgaan 260

Taalgids 263

Menukaart 264

Register 265-269

Illustratieverantwoording 270-271

Pagina 1: De Trabant, dé auto van Oost-Duitsland, afgebeeld op de East Side Gallery van de Berlijnse Muur.

Pagina 2-3: Goud en glitter bij de ingang van Schloss Charlottenburg.

Links: Mobieltjes in het Museum für Kommunikation.

Hoe deze gids te gebruiken

Zie binnenzijde omslag achter voor de legenda bij de symbolen.

De *National Geographic Reisgids* biedt u het beste van Berlijn – in tekst, beeld en plattegronden. De gids bestaat uit drie delen. Het eerste deel behandelt de geschiedenis en cultuur van Berlijn. Daarna volgen zeven hoofdstukken die elk een deel van de stad behandelen, en één hoofdstuk over de omgeving. De auteur heeft zich in zijn keuze niet alleen laten leiden door 'wat je moet zien', maar geeft ook persoonlijke tips. Elk hoofdstuk begint met een inhoudsopgave, zodat u direct een overzicht hebt van wat u kunt verwachten. Ook vindt u aan het begin van elk hoofdstuk een stadsplattegrond of een kaart van het gebied met de belangrijkste

bezienswaardigheden. De wandelingen die de auteur suggereert zijn op afzonderlijke plattegronden afgedrukt. Kaderteksten geven informatie over speciale onderwerpen.

In het laatste deel, de Reiswijzer, vindt u belangrijke praktische informatie – voorbereiding, planning, vervoer, handige adressen e.d. – een overzicht van hotels en restaurants, ingedeeld per wijk, en tips voor winkelen en uitgaan.

De auteur heeft de informatie zo accuraat mogelijk weergegeven, maar het is altijd verstandig van tevoren bepaalde gegevens, zoals openingstijden, nog even telefonisch te checken om teleurstellingen te voorkomen.

158

Kleurcode

In deze gids heeft elk hoofdstuk in de bovenhoek van de pagina een eigen kleurblokje gekregen. Die kleuren komen weer terug in de inhoudsopgave en in het overzicht hotels en restaurants (gerangschikt per hoofdstuk) in het deel *Reiswijzer*.

Inlichtingen

Naast de beschrijving van de bezienswaardigheden vindt u in de marge allerlei praktische inlichtingen, zoals adressen, telefoonnummers, openingstijden e.d. De legenda voor de symbolen die daarin gebruikt worden, vindt u op de flap van het omslag achter.

Ook wordt hier met een €-teken een indicatie van de kosten gegeven. Eén € betekent dat de prijs onder de 5 euro ligt, vijf €-tekens wil zeggen dat u meer dan 25 euro kwijt bent.

Praktische informatie met betrekking tot minder belangrijke bezienswaardigheden is tussen haakjes in de tekst zelf vermeld.

Alte

Nationalgalerie

www.smb.museum

Kaart p. 83

Bodestrasse 1-3

030 20 90 55 77

Gesl. ma.

€ € € €

U-Bahn & S-Bahn:
Friedrichstrasse

Hotel- en

restaurantprijzen

Een uitleg over de vermelde prijsindicatie vindt u op pagina 242.

REISWIJZER (HOTELS EN RESTAURANTS)

CENTRAAL-BERLIJN

HACKESCHER MARKT

€€€

GROSSE PRÄSIDENTEN-

STRASSE 8, 10178

TEL 030 28 00 30

FAX 030 28 31 11

www.look-hotels.com

Dit gerenoveerde stadhuis ligt vlak bij de Hackescher Markt.

De meeste kamers liggen aan een rustige binnenhof.

31 en 3 suites S5, S7, S9 Hackescher Markt

Alle gangbare kaarten

AIGNER

€€€

FRANZÖSISCHE STRASSE 25

TEL 030 203 75 18 50

Een leuk adres waar smakelijke Duits-Oostenrijkse gerechten geserveerd worden, zoals gebraden Brandenburger eend.

150 U6 Französische Strasse, Stadtmitte Alle gangbare kaarten

Naam van de wijk (kleur-gecodeerd)

Naam hotel en classificatie

Adres, telefoon, website, e-mail

Korte beschrijving hotel

Faciliteiten; uitleg symbolen onderaan pagina 241-255

Naam restaurant en prijsindicatie

Adres, telefoon, website

Korte beschrijving restaurant

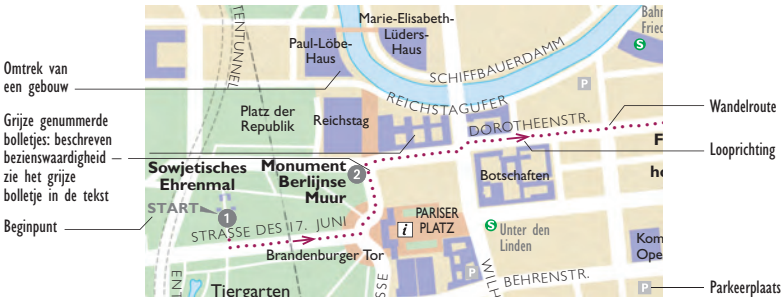
Faciliteiten; uitleg symbolen onderaan pagina 241-255

STADSPLATTEGRONDEN

- Elke plattegrond is voorzien van een klein kaartje waarop de ligging van het gebied is aangegeven.

WANDELINGEN

- Een kadertekstje bij elke wandeling geeft begin- en eindpunt aan, de lengte en de duur, en bezienswaardigheden die u niet mag missen.

EXCURSIES

- Steden en bezienswaardigheden die worden beschreven zijn op de kaart grijs gemarkeerd. Andere bezienswaardigheden die de moeite waard zijn, zijn aangegeven met een rode ruit.

Berlijn

Over de auteurs en de fotograaf

Damien Simonis groeide op in Sydney, Australië, en heeft veel rondgereisd sinds hij in 1989 per vliegtuig een enkele reis naar Caïro nam. Hij had talen gestudeerd en zeven jaar geschreven voor een aantal toonaangevende Australische kranten, waaronder de *Australian* en *The Age*. Na zijn komst naar de Egyptische hoofdstad woonde, studeerde en werkte Damien in uiteenlopende plaatsen in Europa en het Midden-Oosten. In 1992 begon hij met het schrijven van reisgidsen en reisartikelen die hij publiceerde in Australië, Groot-Brittannië en Noord-Amerika. Dat doet hij nog steeds. Zijn omzwervingen brachten hem in Oekraïne en Soedan, in het Alpengebied en rond de Rode Zee. Vóór zijn vertrek naar Caïro maakte Damien in de jaren tachtig al een reis naar Duitsland. Tijdens studiereizen kwam hij er vaak terug en bezocht Berlijn herhaaldelijk in de hoogtijdagen van de Koude Oorlog. Nu woont hij in het warmere klimaat van Barcelona, maar nog steeds voelt hij zich aangetrokken tot Duitsland – en Berlijn.

Fotograaf **Pierre Adenis** is geboren in het Franse Toulon en nadat hij in Nice, Lille en Parijs had gestudeerd, verhuisde hij in 1987 naar Berlijn. In 1990 begon hij aan zijn carrière als persfotograaf en werd in Berlijn correspondent van persbureau Paris Sipa Press. In 1992 sloot hij zich aan bij de vestiging van GAFF in Berlijn, en sinds 2000 vertegenwoordigt hij LAIF wereldwijd. Pierre werkt in zijn huidige vaderland Duitsland, maar heeft daarnaast veel gereisd en gefotografeerd in de VS, Frankrijk, Rusland, het Midden-Oosten en Griekenland. Zijn foto's verschenen in talloze boeken en tijdschriften – vooral in Frankrijk en Duitsland.

Jeremy Gray schreef de Praktische informatie van deze gids. Deze ervaren reisgidsenauteur en fotograaf is geboren in Louisiana en schreef meer dan tien reisgidsen, waaronder succes titels over Amsterdam, Montreal en München. Hij publiceert zijn foto's over de gehele wereld. Jeremy woonde in een aantal steden in Europa en heeft zich nu gevestigd in het kloppende hart van de Berlijnse wijk Mitte.

Geschiedenis en cultuur

Het huidige Berlijn **10–21**
Geschiedenis van Berlijn **22–37**
Eten en drinken **38–39**
Kunst **40–50**

**Vleugels van victorie: de
triomferende Siegessäule
verheft zich boven de
Berlijnse Tiergarten.**

Het huidige Berlijn

'HET IS HET LOT VAN BERLIJN DAT DE STAD NOOIT AF IS, DAT VOLTOOIING een eeuwig proces is.' Deze uitspraak is van kunsthistoricus Karl Scheffler (1869-1951). Het geldt vandaag de dag evenzeer als voor de tijd waarin hij het schreef, in de jaren twintig. Berlijn is de meest veranderlijke stad van Europa. Regelmatig is de stad verwoest, en herbouwd. De rusteloze bevolking is grillig en creatief, en staat garant voor een boeiend cultureel en nachtleven, net als in de jaren twintig. Deze stad vol paradoxen biedt een magnetische charme die maar weinigen kunnen weerstaan.

München mag dan rijker zijn en Hamburg economisch krachtiger, maar Berlijn trekt

de meeste aandacht. Een kleurrijk leger van *Zuzüglers* (nieuwkomers) uit alle delen van

de wereld en van allerlei pluimage vestigde zich hier en is niet van plan weer weg te gaan. Sinds 2000 is het aantal toeristen explosief gestegen, waardoor Berlijn na Londen en Parijs de best bezochte stad van Europa is. In 2005 werden er 6,5 miljoen toeristenovernachtingen geteld.

Berlijn heeft voor ieder wat wils. Er zijn maar weinig plekken waar de drama's uit de 20e-eeuwse Europese geschiedenis zo aan de oppervlakte komen als hier. De musea van Berlijn zijn van wereldklasse en de culturele agenda is altijd overvol. Met drie opera's, het

Berlin Philharmoniker en een groot aantal galerië is er altijd iets te doen.

Nachtbrakers kunnen hun hart ophalen in de vele restaurants, bars en clubs die in verschillende wijken te vinden zijn. Zelfs de arbeiderswijk Friedrichshain, ooit een strenge Oost-Duitse wijk, heeft nu een afwisselend nachtleven dat het kan opnemen tegen dat in gevestigde wijken als Kreuzberg en Prenzlauer Berg. Zelfs feestbeesten ter plaatse kunnen nauwelijks bijhouden wanneer er weer een nieuw café geopend is – in een stad waar geen vaste sluitingstijden bestaan. En Berlijn is een belangrijk trefpunt voor homo's, vooral nu de legendarische Love Parade 's zomers weer plaatsvindt.

DE FENIKS HERRIJST UIT ZIJN AS

Deze ontombare feniks, die in de Tweede Wereldoorlog platgebombardeerd en tijdens de Koude Oorlog veertig jaar lang in tweeën was gedeeld, blijft maar uit zijn as herrijzen. De wonden van de oorlog – koud of niet – moeten nog genezen, nog dat gaat razendsnel. Door gebrek aan geld en verwaarlozing verkeerde een groot deel van Oost-Berlijn in vervallen staat. De infrastructuur was slecht (maar weinig Oost-Berlijnse huishoudens hadden telefoon) en door het niemandsland aan beide zijden van de Muur lagen grote delen van het stadscentrum braak.

Maar vanaf 1990 werd Berlijn een van de grootste bouwputten van de wereld. De stad moest de twee helften aaneenritsen en in de gehele stad transportmiddelen, telecommunicatie en andere voorzieningen aanleggen. Een keur aan internationale architecten toog naar de stad om er nieuwe gebouwen te ontwerpen, waarvan vele een bezienswaardigheid op zich zijn. De Potsdamer Platz, voor de oorlog een van de drukste pleinen van Duitsland en van 1945 tot 1990 een woestij, is veranderd in een bloeiend stadscentrum.

Een groot deel van de stad was door de bombardementen in de oorlog en de sloop daarna verdwenen, maar de oplossing lag

De nieuwe skyline van Berlijn met het Sony Center, de Bahnturm en het Killhofgebouw, op de verjongde Potsdamer Platz.

lang niet altijd in complete nieuwbouw. Veel gebouwen zijn in hun oude glorie hersteld, andere vertonen een bijzondere mengeling van oud en nieuw. De gerestaureerde Reichstag, nu weer de zetel van het Duitse parlement, is misschien wel het meest overtuigende architectonische bewijs dat een huwelijk tussen een roemrijk verleden en een optimistische blik vooruit mogelijk is.

Controverses liggen altijd op de loer. Net als vroeger maakt men ruzie over de vraag

wat herbouwd, afgebroken of vervangen moet worden. Iconen van West-Berlijn als Schloss Charlottenburg en de ruïne van de Kaiser-Wilhelm-Gedächtniskirche, die in de jaren vijftig met sloop werden bedreigd, zijn nu gered. In Oost-Berlijn werd het beschadigde Berliner Schloss, waar ooit de Duitse keizers woonden, in een demonstratie van ideologische eigenzinnigheid gesloopt. Voor de communisten was het een symbool van Duits imperialisme. Zijn opvolger, het Palast

der Republik, is inmiddels afgebroken. Voor veel Duitsers was het een symbool van dictatuur, maar anderen zagen het als een deel van de Duitse geschiedenis. Waarom moest dit gebouw wijken, terwijl men gebouwen uit Hitlers tijd (zoals de vroegere ministeries van Luchtmacht en Propaganda en het vliegveld Tempelhof) had laten staan? Waarom mocht het Olympisch Stadion uit de nazitijd blijven en moest het communistische parlement gesloopt worden? Er zijn

Geluid en licht in de Sage Club in Mitte; Berlijners genieten van een onstuimig nachtleven, tot vroeg in de ochtend.

plannen (maar geen geld) het oorspronkelijke Berliner Schloss te herbouwen – maar het debat zal nog jaren worden gevoerd.

EEN CULTURELE SMELTKROES

Lange tijd kwamen toeristen alleen naar Berlijn uit nieuwsgierigheid naar de

Berlijnse Muur, de versterkte ideologische grens die Oost en West van elkaar scheidde. Begin jaren negentig stortte de toeristenbranche dan ook in. Maar met dezelfde vastberadenheid als waarmee de stad na de Tweede Wereldoorlog werd opgebouwd, werd Berlijn nu neergezet als paradijs voor kunstliefhebbers.

Symbolisch voor de vernieuwingsgezindheid is het uiterst kostbare herstel van

het Museuminsel in zijn oude glorie, waardoor het nu een van de grootste en modernste museumcomplexen ter wereld is. Er is al veel gebeurd, maar in de komende jaren zullen alle Berlijnse collecties uit de Oudheid en 19e-eeuwse Europese kunst hier worden ondergebracht.

Het Kulturforum, dat in de jaren zestig in West-Berlijn verrees als nieuw kunstcentrum, ondergaat ook een omvangrijke

renovatie, maar belangrijke musea als de Neue Nationalgalerie (20e-eeuwse kunst) en het Kunstgewerbemuseum (toegepaste kunst) blijven er gehuisvest. Ook Schloss Charlottenburg en omliggende musea en het Dahlem Museen-complex in het zuidwesten zijn culturele hoogtepunten.

Er zijn verrassende nieuwe musea uit het niets ontstaan. Een ooit roemrijk, maar in de oorlog platgebombardeerd spoorwegsta-

De Brandenburger Tor, lang het symbool van de deling tussen West en Oost, nu het begin van de chique Unter den Linden.

tion (het Anhalter Bahnhof) vormt nu het hart van het Deutsches Technikmuseum, een eerbetoon aan de menselijke creativiteit. Daar vlakbij ligt het gedurfd ontworpen Jüdisches Museum, gewijd aan het Duitse jodendom. De Berlinische Galerie is een